

Ljudska prava - bliska stvarnost ili bliska nedosežnost

RENÉ HOLLÓS
Zagreb

UDK 342.7.72/.73
Izvorni znanstveni rad
primljeno: 5. 7. 1989.

Ljudska prava — bliska stvarnost ili bliska nedosežnost. *Postavljen je problem prava kao pravnoga prava (koje prikriva interese tvoraca zakonosustava) i prava pravde (pravednoga prava, koje jamči pravnu zaštitu svima jednako). Pravo od koga, za koga i protiv koga? Francuska revolucija je prvi kolektivni udar protiv tiranije vlastodržaca praćen idejom o prvoj Deklaraciji o ljudskim pravima kao pravima pojedinaca — građana. Dostojanstvo — skup čudorednih vrijednosnih sudova nade i unutarnjeg reda. Uzurpaciju dostojanstva izvode tirani nedostojanstvenim i nedostojnim uklanjanjem dostojanstvenika. Ljudska prava su konačno naslijeđe sustava prava pravde ili pravednoga prava usavršenoga i uzdignutoga na razinu dostojanstvenoga prava kao stečevine svekolikoga kolektivnoga svjetskoga uma Čovječanstva. Politički i materijalno nezavisna građanska institucija jedina je moguća djelotvorna snaga za zaštitu ljudskih prava i ljudskoga okoliša.*

Stoga valja osnovati nezavisan vanstranački građanski Komitet za zaštitu ljudskih prava i ljudskog okoliša, kojega će vijećnici biti samostalnih profesija i imati status diplomatskog imuniteta. Prirodno je pravo čovjeka i oblikovanje prava još nerođenih ljudi na rođenje, zdrav i neometan razvoj i zaštitu genetičkog koda predaka. Svatko ima pravo na zaštitu svojega genetičkog koda i to mu društvena zajednica mora u potpunosti osigurati, kako bi mogao ostvariti zdravo potomstvo. Problem pravne zaštite još nezačetih budućih pokoljenja od tereta ekonomskih, političkih, vojno-industrijsko-tehnoloških, financijskih i drugih promašaja današnjega čovječanstva, mora se riješiti prije nego što posljedice ovih svojom katastrofalnošću nadmaše svoje uzroke. Neokolonijalistički duh u amandmanu XXVII na Ustav SR Hrvatske. Pravo svakoga naroda na samoodređenje historijsko je trajno pravo, temeljni izraz njegova suvereniteta i ono se nikakvim političkim činom ili odlukom ne može iscrpiti! Suverenitet opstoji u narodu i s narodom, nezastariv je i neotuđiv. Višeznačnost pojedinih izraza u međunarodnim aktima dopušta različita tumačenja i različite prijevode, a to znači povredu jedinstvenoga smisla temeljnih ideja kojih su ti akti reprezentanti. Smisao poimanja ljudskih prava i sloboda ugrađen je u provedbu i očuvanje ravnopravnosti svih ljudskih jedinki i zajednica. Svako pokoljenje mora imati pravo i slobodu odlučivanja o svojoj sudbini vezanoj za vrijeme u kojem živi, a isto to pravo i slobodu mora zajamčiti svome potomstvu, ne ograničavajući ga nikakvim svojim nazorima.

»Suverenitet je u narodu. On je jedinstven i nedjeljiv, nezastariv i neotuđiv.« Član 25. Ustava Narodne skupštine Francuske 1793.

Sintagmu »ljudska prava« valja rasčlaniti prije svega na subjekt i objekt, a po kriteriju proizvodnje njezine negacije, tj. ugrožavanja ljudskih prava.

Ljûdi su dakle subjekt, čija prâva valja zaštititi, ali ljûdi su i proizvođači (gotovo bez izuzetka!) uzroka ugroženosti ljudskih prava, dakle istovremeno i subjekt i objekt- i to aktivnog sudjelovanja! Ispravno rečeno: **Ljude valja štititi od ljudi**, odnosno **neke** ljude valja zaštititi od **nekih** ljudi! Tu se dakako pojavljuju još i **neki treći ljudi**, tj. **neki ljudi** koji štite **neke ljude** od **nekih ljudi**! S ovom igrom riječi moglo bi se reći da je krûg **prâva na ljudska prava** zatvoren. Zadaća je sada utvrditi kako razlučivati pak **neke** od **nekih** i **neke druge** od onih **nekih drugih**! In medias res znâmo da **zakoni štite pravo jačega od prava slabijega**, jer **pravno pravo nije i pravo pravde!** **Pravo pravde** je slučaj kojim se dokazuje slabost, točnije propustljivost **pravnog prava**. **Pravo pravde je demokratsko pravo ravnopravnih.**

Da bi se поблиže mogla shvatiti podjela ljudi na **neke** i **neke**, podastirem prvobitni akt o ljudskim pravima stvoren neposredno po padu Bastille, simbola ugnjetačke moći paranoidnih vlastodržaca, u danima rađanja ideje čovječanstva od 20. do 27. kolovoza 1789., kada je objavljena i svečano proglašena u Narodnoj Skupštini Francuske Deklaracija o pravima čovjeka i građana, a svega 44 dana inicijalnog proboja dvjestotinjak odlučnih ljudi u zloglasni zatvor, čemu se ubrzo u općenarodnom jurišu priključio sav pokretan pariški puk. Evo kako je taj značajan akt izgledao:

DEKLARACIJA O PRAVIMA ČOVJEKA I GRAĐANA

(Narodne skupštine Francuske)

- I. Ljudi se rađaju i ostaju uvijek slobodni i jednaki u svojim pravima. Društvene se razlike mogu temeljiti samo na općoj koristi.
- II. Cilj svakoga državnoga političkog udruživanja jest zaštita prirodnih i nezastarivih prava čovjeka; tâ su prava: sloboda, vlasništvo, sigurnost i otpor protiv ugnjetavanja.
- III. Narod je iz temelja izvor svakog suvereniteta. Ni društvo ni pojedinac ne mogu tvoriti vlast koja ne potječe iz naroda.
- IV. Politička je sloboda da čovjek može činiti sve što ne daje zlo drugome. Tako se prirodna prava čovjeka ograđuju međama koje drugim članovima društva jamče uživanje tih istih prava. Ove međe mogu se odrediti samo zakonom.
- V. Zakon treba braniti samo djelovanja pogibeljna po društvo. Ono što nije zakonom zabranjeno ne smije se spriječavati, a nikoga se ne smije prinuditi činiti ono što zakon ne nalaže.
- VI. Zakon je izraz opće volje. Svi građani imaju pravo osobno ili po svojim predstavnicima sudjelovati u njegovu stvaranju. On mora biti jednak za sve, i kada štiti i kada kažnjava. Budući da su svi građani pred zakonom jednaki, svi imaju i jednaka prava na sve čâsti, namještenja i javne službe, već prema svojim sposobnostima i bez drugih razlika, osim onih što istječu iz vrline i njihove nadarenosti.
- VII. Nitko ne može biti optužen, uhićen ili zadržan u pritvoru doli u slučajevima koje predviđa zakon i na način koji on propisuje. Oni koji po-

tiču, požuruju, izvršavaju ili tjeraju druge na vršidbu samovoljnih odluka, moraju biti kažnjeni; naprotiv, svaki građan prizvan sudu ili uhićen po zahtjevu suda, mora se tome pokoriti, a svako pružanje otpora tome činu drži se kažnjivim.

- VIII. Zakon smije ustanoviti samo kazne očito i nužno potrebne, i nitko ne može biti kažnjen doli temeljem zakona donesenog ili objavljenog prije počinjenog prijestupa i legalno primijenjenog.
- IX. Svakoga se drži nevinim dok nije proglašen krivim. Ako je pritvor nužan, zakon mora zbrinuti potpunu zaštitu njegove osobe.
- X. Nikoga se ne smije uznemiravati poradi njegovih nazora, kao ni vjerskih, uvjetom da njihovo izražavanje ne remeti javni red utvrđen zakonom.
- XI. Slobodno izražavanje misli i nazora jedno je od najdragocjenijih prava čovjeka, pa tako svaki građan može govoriti i pisati, te slobodno objavljivati, uvjetom biti odgovornim ako zlorabiti tu slobodu u slučajevima zakonom određenim.
- XII. Ojamčenje prava čovjeka i građana ište javnu silu. Ta je sila stvorena za dobro sviju, a ne za osobnu korist onih kojima je povjerena.
- XIII. Za održavanje javne sile i trošak uprave nužan je opći porez. On mora ravnomjerno raspoređen na sve članove zajednice, a prema njihovim mogućnostima.
- XIV. Svaki građan ima pravo sâm ili po svojim predstavnicima glasati o javnom doprinosu, nadzirati njegovu primjenu, kolikost, način ubiranja i trajanja.
- XV. Zajednica ima pravo tražiti od svakoga državnog činovnika izvještaj o njegovu poslovanju.
- XVI. Nijedno društvo u kojem obveza prava i dioba vlasti nisu zajamčene, nije ustavno.
- XVII. Pravo na vlasništvo nepovredivo je i sveto pravo te nikome ne smije biti uskraćeno, izuzev izričito ne zahtijevane uskrate općom tražnjom utvrđenom zakonom, ali uvjetom prethodne i pravedne odštete.¹

Ovome se uistinu ni danas nema što oduzeti! Protežnost ljudskosti u primjeni prava kao sredstva očuvanja ispravnih odnosa (među ljudima) veoma je neodređena. Ako se izvjesno društvo složi oko temeljnih postavki za ozakonjenje međuljudskih odnosa kao i odnosa »pravnim osobama«, kao i onih među njima samima, hoće li se takva sustava u stvarnosti društvo pridržavati ovisno je prije svega o stupnju u kojem ga se pridržavaju oni što su sustav stvarali. Bliskost stvarnosti ljudskih prava počiva u nadi da povjerenje neće prebrzo biti pokušano iznevjeriti, te da će iznevjeritelji biti pravodobno zasvoćeni prožimanjem ispravnoga zakonosustava čitavim društvom. Bliska pak nedosežnost ovoga postignuća počiva u iskustvu da je još u začetku zakonopisac nastojao sakriti u podtekstu zaštitu sebe i svojih najužih interesa. Samo ljud vjeruje da se zakonima provodi pravda! Zakoni su točke, zarezi, dvo-

¹ Thomas Paine: Prava čovjeka i drugi spisi, Informator, Zagreb 1987.

točke, uskličnici, upitnici i navodnici u rečenicama života! Bez njih bi život bio bezličan, a s njima je protivu dosade tegoban od prijetnje neispravne primjene.

DOSTOJANSTVO — SKUP ČUDOREDNIH VRIJEDNOSTI SUDOVA NADE I UNUTARNJEG REDA

U svim animalnim i humanim zajednicama opstoji urođena sklonost tvorbi unutarnjeg reda sa sasvim određenom ljestvicom očitovanja i štovanja moći svake jedinice u odnosu na ostale. U životinjskim prvotnim ljudskim zajednicama ucijepljen je čudored po logici jačega, bržega, krupnijega, snalažljivijega, ljepšega i sl., no bez zamjetljivih znakova svijesti o izboru i uzdizanju onih čijim bi se moždanim naporima moglo utjecati na značajniju promjenu unutarnjeg reda. Budući da red postoji upravo poradi podređenja, koje određenima pridržava povlastice, to svaka promjena u tom smislu izaziva uznemirenost (naročito onih kojima su povlastice u pitanju) i povlači za sobom žestoke reakcije. Svaka zajednica prema tome shvaća promjene kao prevrat, jer netko s time gubi a netko (tko do tada nije imao) dobiva. Dostojanstvo se stoga može shvatiti i kao skûp (običajenih) pravila ponašanja, primjeren sasvim određenom sloju unutar zajednice. Ono je djelovanje svijesti na očuvanju duhovnog naslijeđa, usvojenih ili stečenih pravila, ali i na stvaranju novih prostora usavršenog kakvoćnog odnošaja predmeta jedinice napram ñnih. Ali težnja za promjenom u zajednici koja dovodi do sukoba ima barem tri izvora:

- 1) napredovanje unutar jednog sloja,
- 2) napredovanje jednog sloja u odnosu na ostale prema superpoziciji, i
- 3) izdvajanje vodeće jedinice iz najpovlašćenijeg sloja sabiranjem moći i širenjem ovlasti osiljavanjem nad okruglom i sve većim brojem jedinice.

Prvi izvor težnji za promjenama ne zabrinjava posebno cijelu zajednicu, već se shvaća kao prirodno brušenje sposobnosti unutar nje. Druga pak dva dovode redovito do sukoba i mogu se pojavljivati kako odvojeno tako i u uzajamnoj svezi. Ostvarivanjem jednog od ova dva zadnja ili obih, nastaju tiranstvo, despotizam i hegemonija. Dakle do stanja koje se čûti nepodnošljivim, dolazi se iz više smjerova, napuštajući »svoje dostojanstvo« u težnji za stvaranjem »novog«.

Naime, paradoksalno je da se do drukčijega dostojanstva ili pak dostojanstva višega reda dolazi često nedostojanstvenim putem, tj. nasiljem ili jednostavno uklanjanjem smetajućih dostojanstvenika, da bi se zauzelo njihovo mjesto. I visoko organizirane ljudske zajednice boluju od pojava oduzimanja i prijenosa dostojanstava, pa su i povijest i sadašnjost ispunjene »dostojanstvenim« krvolocima (ili krvoločnim »dostojanstvenicima«), ubojicama velikog formata (ratnim ili mirnodobskim), čiji je zločiniteljski um nadprosječno razvijen, a nedjela uključena u »svrsishodno« funkcioniranje sistema. Tako ubojica-pojedinac ili ubojica-sekta »čišćenjem sistema« od neprijatelja dobiva oko sebe »zonu« zvanu »ničija zemlja«, nabijenu prijetnjama i strahom

kao dugotrajnih spomenika poklanim žrtvama, namijenjenih živima na upozor o nedodirljivosti, mrtvima utvrđenih dostojanstava, vladateljske satrapeze. Dostojanstveno pak dostojanstvo, kao mnogo rjeđa pojava, očuvano je i pročišćeno stanje krepkoga duha čiji ćudored ni u najtežim okolnostima nije poremećen, a kojim uzorom samo tiran biva ugrožen. Budući je strah jedan od najstarijih najpouzdanijih činbenika vlasti, to se ova trudi njegovati i povremeno osvježavati, a demokracija se javlja da paralizira sredstva proizvodnje straha ali i udarce kazne za sebstvo, naročito u svom zaćimanju. Demokracijom se ćuva kolektivno dostojanstvo, i gaji nada kao vrijednosni sud izgraćenog povjerenja meću ljudima jednoga društva, a koji se mećuse i ne moraju poznavati. I za dobroćin i za zloćin potrebne su sile. Zloćin osigurava sustav sća koji razuzdaje volju zloćinitelja, a dobroćin ojamćuje sustav sća koji takvu volju obuzdaje. Prvi sustav sća jest pravo nepravde ili nepravedno pravo, a drugi je pravo pravde ili pravedno pravo. Pravo nepravde stvaraju despoti sa svojatama, okruženi laskavcima, pohlepnima i nastranim kojima je svima zajednićki sektaški zloćiniteljski ćudored. Pravo nepravde je prvo pravo proisteklo iz tzv. prirodnoga prava *ius naturale*). Naime prirodno se pravo oslanja na shvaćanje da odrećenoj ljudskoj jedinki ili zajednici pripada pravo kao svojstvo metafizićke zaštite (roda, plemena, udruge, vladara i sl.). Povijesno su pojavljeni modeli: uroćeno pravo (*ius gentium*) shvaćeno kao rodovsko pravo po krvnoj svezi, pravo pod zaštitom demona (*ius daemonium*), pravo ćovjeka (*ius hominis*), pravo božansko (*ius divinum*) itd. Primitivna društva njeguju stećena prava (*ius paratum*) i to nasilno prisvojeno pravo (*ius usurpatum*) i nasljedno pravo (*ius hereditarium*).

Mnoštvo je tumaća kako podrijetla tako i učinkovitosti prava. Jedni tvrde da je *ius divinum* božja volja izražena biblijskim tekstovima, a *ius naturale* doseg ljudskog razuma, po božjoj datosti dār (katolićki kanonisti), drugi pak da je *ius divinum* najviše izvorište prirodnoga prava, dok je bnblija vrelo spoznaje, a za njih bi *ius humanum* bilo pravo ćovjeka kao bića prakse toga prava. Dakako nije mi namjera natjecati se u otkrivanju razlićitih pristupa pravu kroz sveukupnu poznatu povijest! Zanimaju me izdanci korijena k stablu prava s kakvim bismo mogli realno oćekivati i mi, bona fide, bona mente et bone labore, srasti.

Ipak je zaista zagonetno zašto se do danas skup najuzvišenijih pravnih ideja nadjeo imenom **ljudska prava** (ili **prava ćovjeka**)!? Pravo je nedvojbeno imanentno svim (ljudskim) društvima, bez obzira kakovo ono bilo, ono je tvorevina razuma i stoga tvori sustav usvojenih pravila ponašanja, od obićajnih (*ius moris*) do najviših ćudurednih (*ius morale*) i dakako posvećeno zaštititi ljudskoga bića kao tjelesnoga, duševnoga i duhovnoga jedinstva individuuma, ali i kao ćlana porodice i pripadnika zajednice po bilo kojem temelju.

Nekako slutim da **ljudska prava** zapravo naslijećuju sustav **prava pravde** ili **pravednog prava**, usavršenog i uzdignutog na razinu **dostojanstvenog prava**, kao stećevine svekolikoga kolektivnoga svijetskoga **uma ćovjećanstva**. Mnoštvo ljudi cijeloga svijeta ususret **ćovjećanstvu** ulaže napore za stvaranje trajnoga mira i dobrobiti svih u takvoj ravnoteži da dobro za jednoga ne znaći zlo za drugoga. Ali još prema Th. Paine-u društvo ćovjeku ništa ne poklanja.

Svaki je čovjek sudionik u vlasništvu cijeloga društva, te svoju dobit izvlači kao dio svojega prava. O svezi prirodnoga i građanskoga prava on zaključuje:

1) Svako građansko pravo proistječe iz nekoga prirodnog prava ili je ono samo zamjena za prirodno pravo.

2) Ispravno shvaćeno građansko pravo sastoji se od onih prirodnih prava za čije ostvarenje čovjek nema dovoljno moći kako bi udovoljio svojim potrebama. Ako su ta prava skupljena u jednom mjestu, ona će zadovoljiti potrebe svijui.

3) Moć što proistječe iz skûpa prirodnih prava, koje nema svaki pojedinac, nego je ima društvo, ne može biti upotrijebljena za kršenje prirodnih prava što počivaju u svakome pojedincu i čija je moć ostvarivanja savršena kao i samo pravo.

Ako Paine tako misli onda je dužan dati i rješenje za nadzor ostvarivanja zaštite ljudskih prava, no kako za naše prilike on nije mogao znati, to ćemo se zadovoljiti vlastitom ponudom u slijedećem aktu:

PREDNACRT PROGRAMSKIH NAČELA SAMOSTALNOGA KOMITETA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I ZA ZAŠTITU LJUDSKOG OKOLIŠA NA RAZINI SR HRVATSKE

Polazeći od toga

1) da je svjetska zajednica naroda OUN, oformljena 1948., nakon nedvojbena spoznaja o katastrofalnim učincima suvremenih načina ratovanja, a posebno uvođenjem i primjenom kemijskih i fizikalno-nuklearnih materijala, izumljenih sa svrhom potpunog uništenja što je moguće većeg broja ljudi, došla do takvog stupnja razvoja kolektivne svijesti, kojom se svim narodima objavljuju jasno izražene namjere zemalja članica da se svaki narod, svaka etnička grupa, svaki pripadnik nekog naroda ili narodnosti, bez obzira na rasnu, spolnu, nacionalnu, vjersku, političku ili kulturnu pripadnost ili socijalno podrijetlo, ima osjećati slobodnim i suverenim u svojim ljudskim kako pojedinačnim tako i društvenim pravima, te su međusobno suglasne u ovome cilju, kao i očuvanju svih oblika ljudskoga dostojanstva, zaštititi ljudskoga svijeta sa njegovim prirodnim okolišem od zla hegemonije jednih nad drugima i tiranije pojedinaca ili grupa, te od strahota rata, čije su posljedice dugotrajne i još uvijek nesagledive;

2) da je od svojega osnutka pa do danas svjetska zajednica naroda usvojila mnoštvo izuzetno značajnih dokumenata, koje Čovječanstvo ranije nije nikada poznavalo, u obliku Deklaracija, Manifesta, Konvencija, Opcija, Protokola, te raznih vrsta Ugovora, kojima se Zemlje Ugovornice obvezuju na štovanje, zaštitu i primjenu u svojim zakonosustavima, ljudskih prava kao i prava na zaštitu zdravoga ljudskoga okoliša;

3) da je završetkom (drugoga svjetskog) rata strâna sila pobjednica, koristeći sav raspoloživi znanstveni i vojni potencijal, koristeći prednost pri-

nude ostvarivane nad poraženim zemljama i narodima, primijenila pod pritiskom strogo diktiranih društveno-ekonomskih odnosa, pod okriljem krutih političkih sistema, dovela ih u dugoročnu tehnološku i ekonomsku ovisnost;

4) da su prava i slobode naroda, narodnosti, etničkih skupina i pojedinaca, uprkos svemu, a poradi navedenog, ozbiljno ugrožena, pri čemu ni naša zemlja u tome ne predstavlja nikakav izuzetak, a naprotiv osvjedočenjem posljednjim napetim zbivanjima u nás, očito je ugroženost ovih kategorija u dramatičnom porastu, smatramo:

5) da je neophodno osnovati takav institut za zaštitu ljudskih prava i ljudskog okoliša (kopna, šuma, mora, voda i zraka), kojim bi se postigla maksimalna efikasnost u približavanju i ostvarivanju plemenitoga Zadatka očuvanja elementarnih ljudskih prava, sloboda i dostojanstava kao i elementarnih uvjeta za život i opstanak svih ljudi, te pokrećemo inicijativu da uz pomoć RK SSRN Hrvatske, pri ovoj organizaciji a zahvaljujući njezinom osuvremenjenju i odgovarajućoj transformaciji, utemeljimo politički nezavisan i u povijesti prvi građanski samostalan komitet za zaštitu ljudskih prava i za zaštitu ljudskoga okoliša, svijesni činjenica da je zaštita ljudskoga okoliša i prirode također područje primjene ljudskih prava na život i opstanak u zdravim uvjetima, kao integralnoga Komiteta sa suvremenom kompetencijom za državno područje SR Hrvatske sa sjedištem u Zagrebu.

6) Komitet će djelovati i preko svojih podružnica (gradskih i mjesnih Komiteta), koje će se osnivati u drugim gradovima Republike, a značajne odluke donosit će se na Saboru predstavnika svih osnovanih Komiteta.

7) Pod Programom rada Komiteta smatra se praćenje društvenih pojava i tijekova u skladu sa Općom Deklaracijom o ljudskim pravima pri OUN, instrumentima OUN-a, Stockholmskom i Helsinškom Deklaracijom, Atenskim Dogovorom, Završnim aktom o pitanjima vezanim uz štovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i svim njihovim aspektima, zaključenim u Otawi, Zaključnom dokumentu Bečkog sastanka 1986. i 1989. predstavnika država sudionica KESS-a, i drugim objavljenim međunarodnim aktima, koji doprinose zaštiti prava čovjeka i njegova okoliša.

8) Komitet će se također zalagati i za proširenje stavova iz spomenutih akata, a u skladu sa spoznajama i činjenicama o mogućoj ugroženosti čovjeka od bilo kakve vrsti nasilja.

9) Komitet će podupirati osnivanje identičnih institucija kroz SSRNJ i u drugim Republikama odn. Pokrajinama, ako se za to prema potrebi steknu uvjeti i postave odgovarajući zahtjevi građana.

10) Komitet će surađivati sa svim institucijama u zemlji i inozemstvu od obostranog interesa za ostvarivanje postavljenih ciljeva i zadataka. Prema svojoj strukturi:

11) Osmišljeno je da se Komitet sastoji u načelu od tri dijela: 1) Velikoga Vijeća, 2) Savjeta i 3) Predlagačkog Odbora;

a) Veliko Vijeće tvore građani, državljani SR Hrvatske, neutralnoga političkog statusa i samostalne profesije, sa statusom individualnoga diplomatskog imuniteta, koji im jamči država s pomoću Odluke Sabora SR Hrvatske.

Veliko Vijeće čine 13 ljudi. Poradi operativne efikasnosti ono može raditi u obliku Maloga Vijeća (odn. 2 Mala Vijeća kada se radi o relativno odvojenim predmetima) od 5—7 vijećnika. Članovi Velikoga Vijeća prisežu na čast za očuvanje i zaštitu ljudskih prava, sloboda i dostojanstva te zaštitu ljudskog okoliša, na svečanoj sjednici za tu prigodu u Saboru SR Hrvatske, a nakon Osnivačke skupštine i konstitucije Vijeća, Mandat vijećnika traje četiri godine sa mogućnošću jednoga uzastopnoga ponovljenog izbora u isto tijelo. Odluke se donose usaglašavanjem, a nakon utvrđivanja odnosa glasova.

b) Savjet Komiteta tvore stručnjaci (bez obzira na političku ili drugu pripadnost), koji razrađuju pojedine zadatke samostalno ili timski po odabiru, stručnoj pripremljenosti i profesionalnome iskustvu. Broj članova Savjeta nije strogo određen, a proizlazi iz potreba za stručnom obradom postavljenih zadataka. Savjet Komiteta je na temelju svojega stručnog rada dužan upozoriti Komitet na probleme iz pojedinih područja, te izravno ili preko Predlagačkog Odbora dostaviti Vijeću prijedloge za njihovo rješavanje.

c) Predlagački Odbor (PO), se sastoji od pretežito predstavnika svih političkih strujanja, partija, stranaka i građanskih inicijativa, kojih je postojanje temeljeno na Ustavu SR Hrvatske. U načelu prijedlog moraju potpisati tri osobe iz PO, da bi ga Vijeće Komiteta uzelo u obzir. Građani i institucije se obraćaju Komitetu preko PO-a ili Vijeću izravno. Zadatak je PO-a da za određeni period pripremi prioritetne slučajeve. Vijećnici su opunomoćeni iznositi Vijeću prijedloge i samostalno.

12) Prostorije Komiteta pod posebnom su zaštitom države i smatraju se eksteritorijalnim mjestom sa pravnim jamstvom nepovredivosti.

13) Ovaj Prednacrt poslužiti će kao podloga za stvaranje Statuta Samostalnoga Komiteta za zaštitu ljudskih prava i ljudskog okoliša, kao društvene organizacije od općeg interesa, a prema obrascu Statuta iz RK SSRNH. U Zagrebu, 22. svibnja 1989.

Poradi aktualnosti upravo proglašenih Ustavnih amandmana na Ustav SR Hrvatske, navodim i OTVORENO PISMO KOMISIJI ZA USTAVNA PITANJA, predato u roku za podnošenje prijedloga (10. svibnja 1989), čiji je sadržaj dotakao bitna pitanja hrvatske državnosti, nacionalnoga suvereniteta, naziva jezika i nekih problema prevođenja međunarodnih akata, ali očito nije izazvao potrebno zanimanje Komisije:
Samostalna inicijativa za pravnu državu i
Samostalna inicijativa za osnivanje nezavisnog građanskog Komiteta za zaštitu ljudskih prava i za zaštitu ljudskog okoliša

NEOKOLONIJALISTIČKI DUH U PRIJEDLOGU AMANDMANA (XXVII) NA USTAV SR HRVATSKE

Štovani

U povodu objavljivanja zadnjeg teksta Prijedloga amandmana XXVII do LIII na Ustav SR Hrvatske s obrazloženjem (Delegatski Vjesnik br. 465, Zagreb 27. IV. 1989), slobodan sam sa čuđenjem primijetiti da se u Saboru SR Hrvatske, odnosno Komisiji Sabora za ustavna pitanja, događa nešto

krajnje neobično, da li »prirodno« ili »neprirodno«, ali jednako zabrinjavajuće! Posebice jer u Uvodniku Prijedloga stoji: »Sagledavši **temeljito** pristigle primjedbe, Komisija Sabora za ustavna pitanja pripremila je tekst Prijedloga amandmana ... te utvrdila Prijedlog na sjednici od 19. travnja...«.

Tekst 2. stava člana 1. Ustava (dosada pravosnažnog) SR Hrvatske glasi:

»2. Socijalistička Republika Hrvatska je nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država narodnosti koje u njoj žive.«

Tekst predloženog amandmana XXVII po Komisiji Sabora glasi:

»1. Socijalistička Republika Hrvatska je nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive.«

U obrazloženju Komisije stoji da: »Predloženi amandman dopunjuje postojeću ustavnu odredbu time što se posebno ističe i druge narode, a ne samo hrvatski narod i srpski narod u Hrvatskoj. To je uređeno s jedne strane zbog činjenice što demografska kretanja unutar SFRJ rezultiraju time da na teritoriju SR Hrvatske živi sve veći broj pripadnika i drugih naroda Jugoslavije (Muslimana, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca). A drugi razlog koji govori u prilog ovakve nadopune jeste to što se i ustavima nekih drugih republika pored narodnosti spominju i pripadnici drugih naroda koji žive na teritoriju dotične republike; tako po Ustavu SR Crne Gore ona je »država crnogorskog naroda i pripadnika drugih naroda Jugoslavije koji u njoj žive; po Ustavu SR Srbije ona je država srpskog naroda i dijelova drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive i ostvaruju svoja suverena prava«. Ovom nadopunom formulacija u Ustavu se približuje formulacijama upotrijebljenim u ustavima drugih socijalističkih republika.«

Iz ovoga dakle proizlazi:

1) da se predloženom dopunom ustavne odredbe dodjeljuju državna prava SR Hrvatske drugim narodima i narodnostima (koji u njoj žive)

2) ovo se tumači procjenom o demografskim kretanjima unutar SFRJ, odnosno dolaskom »...sve većeg broja pripadnika i drugih naroda Jugoslavije...«

3) također se tvrdi da se ponuđenom dopunom »formulacija približuje formulacijama upotrijebljenim u ustavima ... drugih socijalističkih republika...«.

Zaključujem:

Dakle, namjesto ozbiljne i suvise formulacije koja treba riješiti temeljno ustavno pitanje hrvatskog nacionalnog i državnog suvereniteta, ponuđenom se formulacijom država SR Hrvatska pretvara u državu nekih imenovanih (hrvatskog i srpskog) naroda i drugih, bezimernih i bezbrojnih naroda (i narodnosti) uz kao jedini i dovoljan razlog »... koji u njoj žive.«, a kako dolazi do toga da u SR Hrvatskoj žive eto i drugi narodi, govori posljedak 2) tj. ustavna potkrijepa ozakonjenju demomigracijskih tokova, čime je državni teritorij SR Hrvatske otvoren za naseljavanje svim narodima koji ovamo žele doći i ostati, dakle teritorij otvoren beskonačnoj kolonizaciji. Iz objaš-

njenja Ustavne Komisije ističe da se Hrvati i Srbi u Hrvatskoj čak na neki način moraju još i Ustavom »ispričati« drugim narodima, što su u dosadašnjim verzijama Ustava SR Hrvatske »mislili samo na sebe«, dok druge, makar i bezimene, nisu uopće spominjali!

Ovakva lakrdija od Ustava i obezvrjeđivanje naroda u SR Hrvatskoj ne nalazi se ni približno u Ustavima drugih republika, na sličnost sa kojima se Komisija poziva, premda inzistiranje na sličnosti, s obzirom na činjenično opstojeće razlike u nazorištima o nacionalnim pitanjima od republike do republike, nema opravdanja i ne može biti važan ni mjerodavan kriterij.

Odredbom kojom u SR Hrvatskoj žive i drugi narodi, autoritativno se prekognicira nešto što još nije pouzdano niti činjenica u nastajanju, a kamoli potvrđeno i utvrđeno stanje, jer dolazak pripadnika drugih naroda i narodnosti ne ostvaruje se u takvim dimenzijama da se temeljem pridošlih populacija može odmah ustvrditi da one tvore takvu vrstu zajednica koje već samim činom dolaska postaju na tlu Hrvatske jedan drugi narod (po već poznatim modelima letećih brigada za »dešavanja naroda«!), i koje bi se imale namjeru u Hrvatskoj trajno zadržati. Činjenični dolazak pripadnika drugih narodnosti nije istovjetan seobi naroda! On je uvjetovan trenutačnim ekonomskim neprilikama, prema kojima se uglavnom radi o putujućoj radnoj snazi, čiji se interesi mijenjaju sa efektima ekonomskoga uspjeha ili neuspjeha, što dakako nije i ne može biti dugoročna orijentacija ni SR Hrvatske niti migracionih grûpa. Stoga spomenuta formulacija zapravo na neki način poziva pripadnike drugih naroda (odnosno druge narode), da se dolaskom u Hrvatsku tako organiziraju, da prema svome podrijetlu i donešenoj kulturi otvore svoj narod!!!

Načelno nema te države u svijetu (osim sada **SR Hrvatske**), koja bi tako širokogrudno i bez ikakvih kriterija ustavom nudila neodređenom broju naroda svoj državni i nacionalni teritorij na kolonijalnu licitaciju.

No to očito nije slučajno. Naime, radi se ubrzano i na uklanjanju svih prepreka isključivo tržišnim odnosima, u kojima je jedini univerzalni kriterij profit. Ali na ovakav način profit se obezobziruje i ucjpljuje u pojedinca i društvo profiteurski nemoral, prema kojem još uz pomoć zakona bude moguće prodavati hrvatsku zemlju i druge nekretnine svakome tko bude bio u stanju dovoljno platiti, a od svakoga koji se bude našao u situaciji da mora ili da želi prodati. Iz činjenice da domaće žiteljstvo osiromašuje takorekuć iz sâta u sat, te da se već bori sa prvim krizama opće glâdi, nije teško pretpostaviti da su bliski trenuci, kada instinkt za očuvanje gologa života bude »presudio« odlukom o prodaji svojeg ognjišta u posljednjem pokušaju da se makar i u zadnjoj bijedi nekako preživi!

Toj crnoj trgovini ljudima, njihovim sudbinama i njihovom domovinom, predhodi dakako autoritarna izmjena Ustava SR Hrvatske. Stvaranje ovakva, po svojoj biti, protunarodna ustava, shvaćam kao kapitulaciju (bez presedana u povijesti prava!) pred historijskim imperativom da se u okviru suvremene federativne države Jugoslavije hrvatskome narodu konačno omogućí da po svojoj slobodnoj volji ostvari svoj državni i nacionalni suverenitet, uz očuvanje kulturnog entiteta i teritorijalnog integriteta. Narodi i narodnosti SFR Jugoslavije očekuju ispunjenje svih onih obveza što ih Jugoslavija danas ima

prema njima i prema OUN-u a to znači provesti kroz Ustave i zakonosustav samoupravne državne tvorbe svih naroda i etničkih zajednica sa zaštitom svih ljudskih prava, po svojoj volji odabranim političkim uređenjem i svojim na slobodnim izborima izabranim vladama, nezavisnim gospodarstvom nad vlastitim prirodnim bogatstvima, dogovornim tržišnim odnosima i potpuno ravnopravnim socijalnim, kulturalnim i drugim određenjima, a da pri tome bude u svakome trenutku zajamčeno svakome narodu pravo na samoodređenje do uključivo odcjepljenja, temeljno na uvažavanju vlastite volje naroda i viđenja njegova budućega boljega razvoja i opstanka. *Pravo svakoga naroda na samoodređenje (do odcjepljenja odnosno priključenja nekom drugom narodu ili zajednici naroda), historijsko je trajno pravo, temeljni izraz suvereniteta, i ono se nikakvim političkim činom ili odlukom (u ime toga naroda niti u bilo čije ime) ne može iscrpiti, osim u slučaju potpunoga nestanka dotičnoga naroda do posljednjega njegova potomka!*

Nevolje drugoga svjetskog rata ishodile su i jugoslavensku federaciju, kakvu imamo do danas. Ono u što su ljudi vjerovali i što su očekivali stvaranjem nove Jugoslavije do sada se nije ispunilo, a posebno po pitanju prvotnih obećanja, kojime se još 1934. dičila Komunistička partija Jugoslavije, naglašavajući u svim Proglasima i svojim tadašnjim Programima, da je najvažniji zadatak njezine političke i oružane borbe, oslobođenje ugnjetenih naroda iz monarhofašističke Jugoslavije kralja Aleksandra od feudalnog, generalškog i samovoljnog terora diktature vladajućeg sloja. Izričito se služilo formulacijama (za privlačenje širokih narodnih masa u revoluciju), kojima se u budućoj novoj Jugoslaviji bude zajamčilo potpuno nacionalno oslobođenje hrvatskog, slovenskog, crnogorskog i makedonskog naroda, te stvaranje njihovih nezavisnih i suverenih nacionalnih država, udruženih potom po svojoj slobodno izraženoj volji u Balkansku Federaciju Radničko Seljačkih Republika!

Da je to zaista bila srž komunističke agitacije tih vremena potvrđuju navodi iz dokumenta pod naslovom »Posebno mišljenje predstavnika KPJ u BKF (Balkanskoj komunističkoj federaciji) o karakteru revolucije«:^{*}

»Velike suprotnosti između kapitalističkog razvoja i ostataka polufeudalnih odnosa ostale su i posle svetskog rata narazrešene. Buržoazija se je pokazala nesposobnom za revolucionarno rešenje ovih suprotnosti i one nisu bile rešene revolucionarnim putem usled nedovoljne svesti i organizacione slabosti proletarijata i seljaštva. Buržoasko-demokratska revolucija »običnog tipa« bila je »završena«, ona je predala vlast u ruke buržoazije, ali to nije značilo da je završena bila buržoasko-demokratska revolucija seljačkog tipa, čije završenje stoji još pred nama.

Posle 1918. god., za vreme od 12 god., buržoazija je bila prinuđena da ruši ostatke polufeudalnih odnosa u Bosni, Makedoniji, Hercegovini itd., usled čega je nastala znatna promena u uzajamnim odnosima između dva fronta socijalnih suprotnosti u Jugoslaviji između polufeudalnog i kapitalističkog poredka — među dvema klasnim linijama revolucije u Jugoslaviji. Kapitalističke suprotnosti su se razvijale i zaoštravale u celokupnom ekonomskom

* Klasna borba — Izvori za istoriju SKJ (Komunist, Beograd, 1984.).

i političkom životu. Desetogodišnjic kapitalističkog ugnjetavanja ubrzala je proces diferenciranja seljaštva.

Ali bez obzira na stalni porast kapitalističkih suprotnosti u Jugoslaviji su ipak još ostali sve do danas znatni ostaci polufeudalnih odnosa u poljoprivredi: u Bosni i Hercegovini — kmetstvo; u Makedoniji — čifčiluk; u Dalmaciji — kolonat; u Hrvatskoj, Sloveniji i Vojvodini — veleposedi. U svim pokrajinama Jugoslavije ostale su sve do danas srednjevekovne poreske obaveze — kuluk, argatija, maltarina, trošarina itd. U Hrvatskoj, Bosni, Hercegovini, Sloveniji, Vojvodini, Makedoniji, Kosovu, Dalmaciji, Crnoj Gori nacionalno ugnjetavanje ima najzverskije, barbarske forme. **U današnjoj revolucionarnoj borbi Jugoslavije, nacionalno oslobodilački pokreti zauzimaju prvo mesto. Suprotnosti po nacionalnoj liniji za sada nadmašuju ostale** (nacionalno pitanje jeste po suštini svojoj seljačko pitanje).«

Na drugom mjestu, »BKF i karakter revolucije u Jugoslaviji«: »... I(zvršni) O(dbor), posle pretresanja toga pitanja (karaktera revolucije), konstatuje i zaključuje:

1. Kako je poznato, Jugoslavija nije homogena država. Ona se sastoji iz Srbije (kao glavnog državnog teritorija) i iz pokrajina bivše austro-mađarske monarhije. Ovi razni teritoriji razlikuju se svojom ekonomskom i socijalnom strukturom, kao i svojom prošlošću. U Srbiji su neznatni ostaci feudalizma a nacionalno pitanje završenja buržoasko-demokratske revolucije ne postavlja se tamo konkretno i nije akutno. Nasuprot tome baš završenje nerešenih zadataka buržoasko-demokratske revolucije biti će polazna tačka revolucije u Hrvatskoj, Makedoniji, Kosovu itd.

2. Vojno fašistička diktatura u Jugoslaviji nije srednjevekovna apsolutistička monarhija, dapače, ona ne predstavlja ni ono što je austro-mađarska monarhija bila do svetskog rata. Vojno-fašistička diktatura je pre svega kapitalistička diktatura, diktatura finansijskog kapitala u zemlji sa feudalnim ostacima i nerešenim nacionalnim pitanjem u nekim krajevima. Borba protiv vojno-fašističke diktature nije borba protiv feudalnog apsolutizma, nego protiv diktature finansijskog kapitala, koja stavlja u pokret i iskorišćava i feudalne ostatke, i koja okuplja oko sebe kapitalističku buržoaziju i veleposjednike kako vladajuće tako i ugnjetenih nacija (Hrvatska, Makedonija itd).

Revolucija u Hrvatskoj, Makedoniji itd., koja će početi kao nacionalna i agrarna revolucija okrenut će se odmah kako protiv srpske, tako i protiv svoje vlastite kapitalističke buržoazije i veleposednika, pošto se velikosrpski finansijski kapital već ujedinio, u obliku vojno-fašističke diktature, sa kapitalističkom buržoazijom i veleposednicima Hrvatske, Makedonije itd...«

I još jednom KPJ u BKF:

»Sadržaj buržoasko-demokratske revolucije seljačkog tipa biće: uništenje polufeudalnih odnosa, čišćenje socijalnih odnosa (poredka, ustanova) od srednjevekovnog đubreta, ukidanje veleposeda, svrgavanje vojno-fašističke diktature, monarhije, uvlačenje radnih masa ugnjetenih u borbu za uništenje

nacionalnog ugnjetavanja i za uvađanje samostalne Hrvatske, Slovenije, Crne Gore, Makedonije itd.«)

Ipak nedostaje nemimolazno odredba što je to narod, a što narodnost, kao i kakva je razlika između pripadnika naroda i pripadnika narodnosti, pa su uporabom ovih izraza, a na način kako je to učinjeno ponuđenom formulacijom, pogođeni i Hrvati i Srbi (u SR Hrvatskoj), ali i drugi (van nje), jer postoji mogućnost da se nekima od njih osporava pravo da oni jesu narod (po sebi), te da bi oni to mogli postati tek u SR Hrvatskoj, koja se prema navedenim »demografskim činjenicama« pretvara u multinacionalnu koloniju!

Kako je »činjenica nad činjenicama« da uopće ne živimo u pravnoj državi, to je onda moguć i ovakav »play off« na ustavni način, a sve u interesu ustrajnosti »ispravnih« da upokore i nauče pameti »nepoćudne«! Logičko je stoga pitanje: odakle započeti »upravljenje« u bespravnoj državi? Do ispravnog odgovora je naravno malo teže doći, ali nije i nemoguće.

Prije svega smatram da se do pravne države ne dolazi »događanjem naroda i narodnjaka« na ulici, zatim prijetnjama, prinudama i izbacivanjima ljudi iz kakvih-takvih, ali legalnih institucija, čiju legitimnost valja doduše meritorno preispitati, a ne po kratkom postupku srušiti, i to samo zato da bi jedna ekipa bila zamijenjena drugom. Na takav se način namjesto prilagodbe države potrebama suvremenog doba i usluženju narodima poradi kojih jedino i postoji, događa vlast plemenskog poglavarstva iz vremena od prije nekoliko stotina godina, kada je narodom, preko rodovsko-plemenskog starješinstva nedvojbeno vladao jedan poglavica!

Jugoslavija sebe smatra članicom OUN-a, a donekle je takovom smatraju i druge nacije, jer je potpisala određeni dio Deklaracija o ljudskim pravima i ustrojstvu društva na međunarodno usklađenim i prihvaćenim načelima. Tako je od osnutka OUN-a 1948. pa do 1. 1. 1988. potpisala, što usvojila, što ratificirala 33 od 70 instrumenata OUN-a. Najvažnija je prije svega Opća deklaracija o ljudskim pravima, mada ostaju nerazjašnjena pitanja zašto nije nikada prihvatila Deklaraciju o Članu 41. Međunarodne Konvencije o građanskim i političkim pravima čovjeka (pravosnažne od 28. 3. 1979.) i Izabrani Protokol za istu Konvenciju (pravosnažan od 23. 3. 1976.), a posebno zašto nije prihvatila niti jedan instrument Europskog savjeta (ima ih 15 sveukupno!), a kad eto uporno želi u tu Europu?!

Ali, ako krenemo »in medias res«, valja vidjeti što to već iz postojećeg nije iskorišteno. Tako na pr. u Ustavu SFRJ u Uvodnom dijelu I. poglavlja Osnovnih načela stoji:

»Narodi Jugoslavije, polazeći od prava svakoga naroda na samoodređenje, uključujući i pravo na odcjepljenje, na temelju svoje slobodno izražene volje u zajedničkoj borbi svih naroda i narodnosti u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, a u skladu sa svojim povijesnim težnjama, svijesni da je daljnje učvršćenje njihova bratstva i jedinstva u zajedničkom interesu, zajedno s narodnostima s kojima žive, ujedinili su se u saveznu republiku slobodnih i ravnopravnih naroda i narodnosti te stvorili socijalističku

federativnu zajednicu radnih ljudi — Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju, u kojoj, u interesu svakog naroda i narodnosti posebno i svih njih zajedno ostvaruju i osiguravaju:

1. socijalističke društvene odnose utemeljene na samoupravljanju radnih ljudi i zaštitu socijalističkog samoupravnog sistema;

2. nacionalnu slobodu i nezavisnost . . .«

nadalje član 3. dijela prvog sa ustavnom odredbom SFRJ i odredbom Republike:

»Socijalistička Republika je država utemeljena na suverenosti naroda i narodnosti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi, te socijalistička samoupravna zajednica radnih ljudi i građana i ravnopravnih naroda i narodnosti.«

Ova rečenica s odredbom republike predstavlja i prvi stav člana 1. Ustava SR Hrvatske, s tim da je umetnuto ime »Hrvatska« na početku, a iza riječi Socijalistička Republika.

Budući da Ustav SFRJ ne imenuje niti jedan narod i niti jednu narodnost koji na teritoriju SFRJ žive, preostaje zaključiti, o kojem se narodu ili narodima, te narodnostima u dotičnoj republici radi, jedino iz odredbi ustava te republike, i koje stoga moraju biti jasne, precizne i nedvosmislene!

Hrvatski se narod, zajedno sa svim narodima i narodnostima Jugoslavije, borio za iste ciljeve, a ponajprije za svoju nacionalnu slobodu i nezavisnost, da bi u federaciji zadržao jednakopravni odnos naspram svih drugih naroda u SFRJ, kao i pravo na samoodređenje do odcjepljenja. Hrvatski se narod očito nije borio zato da po uspostavljanju nove države pridržava teritorijalna ili nacionalna prava u drugim republikama, mada je činjenica da njegov jedan znatan dio živi van granica SR Hrvatske, a unutar SFRJ (kao napr. u Bosni i Hercegovini, Vojvodini i druge), pa takva potraživanja ne očekuje niti od drugih. Također, pretpostavljam, da ni srpski narod, a ni drugi narodi u SFRJ (slovenski, crnogorski, makedonski, albanski itd) nisu htjeli drugo nego jednakopravni odnos, svoju nacionalnu slobodu i nezavisnost, pa su stoga nazorišta i ušli (svojom voljom) u sastav SFRJ. (Možda ja nisam dobro obaviješten, ali tako su me učili u školi i to sudionici NOB-e, dakle iz prve ruke).

I. Moj prijedlog teksta amandmana XXVII glasi:

»1. SR Hrvatska je suverena nacionalna država hrvatskoga naroda.

2. Državljan SR Hrvatske ravnopravni su pred zakonom, bez obzira na rasu, spolnu, nacionalnu, vjersku ili političku pripadnost.

3. Državljan SR Hrvatske je svaki njezin žitelj rođen unutar državnih granica SR Hrvatske, ako njegov roditelj ili skrbnik u zakonskom roku ne odrede drugačije.

4. Državljanstvo SFRJ proizlazi iz državljanstva SR Hrvatske kao federalne jedinice SFRJ.

5. Stjecanje državljanstva SR Hrvatske za osobe koje nisu rođene na državnom teritoriju SR Hrvatske ili ga nemaju iz drugih razloga, ostvaruje se u skladu sa Propisom o postupku za stjecanje državljanstva SR Hrvatske.

6. Nacionalni suverenitet omogućava hrvatskome narodu samoodređenje do uključivo odcijepljenja, o čemu može donijeti konačnu odluku samo Sabor SR Hrvatske nakon provedenog referenduma nad svim punoljetnim državljanima SR Hrvatske.

7. Državljanima SR Hrvatske zajamčena su jednako sva prava utvrđena ovim Ustavom.

8. Socijalistička Republika Hrvatska je kao ravnopravna federalna jedinica u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.«

II. Predlažem također dopunu člana 6. Ustava SR Hrvatske i to:

»Grb SR Hrvatske je . . . Iz morske pučine uzdiže se historijski hrvatski grb u obliku štita pravokutnoga gornjeg dijela sa polukružnim donjim dijelom, prekriven uzorkom šahovske ploče sa pet puta pet polja obojenih izmjenično crvenom i bijelom bojom, povrh kojega uzlazi sunce. . . .«

III. Predlažem da član 138. Ustava SR Hrvatske sa zamjenom stava 1. glasi u cijelosti:

»1. U SR Hrvatskoj je u službenoj uporabi hrvatski književni jezik.

2. Zakonom, statutima društveno-političkih zajednica i samoupravnim aktima organizacija udruženoga rada te drugih samoupravnih organizacija i zajednica osigurava se u javnom životu ostvarivanje ravnopravnosti jezika i pisma naroda i narodnosti na područjima na kojima žive i utvrđuju se način i uvjeti primjenjivanja te ravnopravnosti.

3. Pripadnici naroda i narodnosti imaju pravo na uporabu svojeg jezika i pisma u ostvarivanju svojih prava i dužnosti te u postupku pred državnim organima i organizacijama sa javnim ovlastima.«

I. Obrazloženje uz prijedlog amandmana XXVII čiji tekst u 8 stavaka mijenja član 1. Ustava SR Hrvatske:

Kao podlogu za moju formulaciju prilažem izvode iz nekih akata OUN-a u svezi sa pravom naroda i nacija na samoodređenje.

»Premda Povelja Ujedinjenih Naroda ukazuje u izvjesnom smislu na pravo samoodređenja, njome to pravo nije određeno. U Članu . . . , o namjerama OUN-a, paragraf 2 govori o »prijateljskim odnosima među nacijama, temeljenim na štovanju načela jednakih prava i samoodređenja naroda, . . .«. U članu 55, o međunarodnoj ekonomskoj i socijalnoj suradnji, može se naći sličan osvrt. Član 73. o Nesamoupravnim teritorijama ovako objašnjava:

Članice OUN-a koje imaju ili jamče odgovornosti za upravu nad teritorijama, čiji narodi još nisu postigli u punoj mjeri samoupravu, priznaju načelo da su interesi žitelja ovih teritorija prvostepeni i usvajaju kao svetu povjerenju obvezu razviti do krajnosti, unutar sistema međunarodnoga mira i sigurnosti ustanovljenog ovom Poveljom, dobar život stanovnika tih teritorija i k tome cilju:

. . . b. razviti samoupravu, uzeti u obzir političke zahtjeve naroda, i pomoći im u naprednom razvoju njihovih slobodnih političkih institucija, u skladu s posebnim okolnostima svake teritorije i njihovih naroda i njihovih različitih stupnjeva razvoja;«

Zatim Zajamčenje u Međunarodnoj Konvenciji o ljudskim pravima na pravo o samoodređenju: Član 1. Međunarodne Konvencije o građanskim i političkim pravima su identični; oba glase ovako:

»1. Svi narodi imaju pravo na samoodređenje. Po sili toga prava oni slobodno određuju svoj politički status i slobodno usmjeravaju svoj ekonomski, socijalni i kulturalni razvoj.

2. Svi narodi mogu, po svojoj volji, slobodno raspolagati svojim prirodnim bogatstvima i izvorima bez štete po bilo kakvu obvezu proisteklu iz međunarodne ekonomske suradnje, temeljene na načelu uzajamne koristi i međunarodnog zakona. Ni u kojem slučaju nemože narod biti lišen svojeg izvora egzistencije (opstanka).

3. Državne Partije prema ovoj Povelji, uključivo i one koje su odgovorne za nadzor u Nesamoupravnim područjima i Povjerenim teritorijima, provesti će Pravo na samoodređenje, i štovati ga u skladu sa jamstvima Povelje OUN-a.«

»Kako je ranije bilo spomenuto, član 1. (sa ova tri stavka) bio je uključen u obje Konvencije kao posljedica Odluke Generalne Skupštine Rezolucijom 545 (VI) od 5. veljače 1952.

Pod zajamčenjima svih Konvencija, Državne Partije razumijevaju podstiranje izvještaja Generalnom Sekretaru OUN-a u redovitim vremenskim razdobljima o mjerama koje su usvojile i koje daju očitovati prava razmatrana u Povelji i za čije promicanje rade k oživotvorenju tih prava. Generalni Sekretar će proslijediti sve izvještaje odgovarajućem tijelu — Komitetu za ekonomska, socijalna i kulturalna prava i Komitetu za ljudska prava — na razmatranje. Izvještaji obaju Komiteta će biti nakon toga dostavljeni Generalnoj Skupštini.«

Smatram da je navedeno dovoljno, ako napomenem još da je Jugoslavija potpisivanjem i ratifikacijom jedne od Konvencija morala prihvatiti i ovaj član o samoodređenju svakoga naroda, pa je u obvezi i **provesti ga kroz sve ustave do kraja!**

II. Obrazloženje za dopunu točke 6. Ustava SR Hrvatske:

Zaista nema razloga, pored inače toliko točnoga opisa hrvatskoga državnoga grba, ostaviti potpuno neodređenim hrvatski historijski grb, tim više što upravo taj grb čini njegov najvažniji i najkarakterističniji dio, i poradi toga još što je upravo s njim bilo u ovome stoljeću toliko manipulacija. Izoštavljanje opisa ovog značajnoga dijela hrvatskoga državnoga grba, ostavlja za posljedicu mogućnost da se historijski hrvatski grb, kako u svojoj najrasprostranjenijoj varijanti, tako i u drugim poznatim i autentičnim oblicima, tumači kao neustavan, protuustavan, fašistički itd., a o čemu već imamo dovoljno svjedočanstava.

III. Obrazloženje za izmjenu u čl. 138. Ustava SR Hrvatske, odn. u svezi s amandmanom XLI:

Prije svega sasvim mi je neprihvatljivo da se ustavnom odredbom (i to jedino u Ustavu SR Hrvatske!), određuje koji je književni jezik pripadnika

jednog nematičnog naroda u SR Hrvatskoj, ond. apostrofirano Srba u Hrvatskoj. Valja reći da u Hrvatskoj ima barem dvije glavne vrste pripadnika srpske narodnosti:

1) jedna koja čini sastavni dio hrvatskoga naroda, i čija je značajka da se služi barem jednim bitnim elementom hrvatske kulture, u ovom slučaju hrvatskim književnim jezikom, iz koje činjenice ne proizlazi upravo nikakav razlog poradi kojega bi ova narodna grupa bila ili morala biti zakinuta za bilo koji element svoje izvorne kulture, a koju želi njegovati u svojoj (zajedničkoj) domovini SR Hrvatskoj. S obzirom na to da se ipak po nacionalnosti smatraju pripadnicima jednog drugog naroda, kao i s obzirom na vjerojatnost da u uporabi hrvatskoga književnoga jezika u njihovoj međusobnoj komunikaciji postoje variranja s prepoznatljivim akcentima i nekim leksičkim posebitostima, te s obzirom na to da svaki narod i svaka narodnost ima pravo jezik kojim se služi nazivati imenom kojim želi, tada nema razloga da ga ova grupacija ne naziva i svojim narodnim imenom, dakle srpskim. Iz svega navedenoga proizlazi da bez sporne ustavne odredbe o hrvatskom književnom jeziku kao književnom jeziku Srba u Hrvatskoj, ostaje još uvijek sloboda (ovim) Srbima u Hrvatskoj, da razvijaju svoj jezik na način kako to njima odgovara, makar bio i zadržan identitet sa hrvatskim književnim jezikom. Naravno pojava varijacije mogla bi se u ovom slučaju imenovati kao hrvatski književni jezik sa srpskim narječjem.

2) druga pak vrsta pripadnika srpske narodnosti u SR Hrvatskoj, koja se sa prvom ne može identificirati, jest ona, čiju bitnu karakteristiku čini upravo uporaba srpskoga narodnoga ili srpskoga književnoga jezika, bez obzira na druge elemente narodne kulture koje zadržava. Ova bi grupacija bila isto izravno napadnuta ponuđenom formulacijom po Komisiji za ustavna pitanja a o hrvatskom književnom jeziku, koji se ima dakle smatrati ustavno i kao njihov književni jezik.

Da do svega ovoga nebi došlo zalažem se za takvu formulaciju kojom se nikoga ne prozva, nikome ništa ne nameće i nikoga ne opterećuje, već daje svakome potpuno ravnopravan status, tj. pripadnicima svih naroda i narodnosti, što konačno proizlazi sasvim jasno iz ostalih stavova člana 138. Ustava SR Hrvatske.

Primjenu riječi »uporaba« namjesto »upotreba« smatram ovdje svrsishodnijom i ispravnijom, što ne treba posebno obrazlagati.

S razloga važnosti jednoznačnosti odnosa izraz—pojam, izbor riječi u ovako značajnim aktima ne smije biti ni površan niti slučajajan, već se mora temeljiti na visokom stupnju primijenjene svijesti u oblikovanju tekstova kakvi su ustavu potrebni.

Skrećem na kraju pozornost na jedan izuzetno važan problem, a to je prevođenje međunarodnih akata u jezike naroda i narodnosti Jugoslavije i obratno. Navodim jedan primjer, koji može poslužiti kao tipičan za ovu problematiku, a to je prijevod, ili točnije prijevodi, Opće deklaracije o pravima čovjeka, gdje već u samom naslovu postoji (također) razlika u odnosu na engleski izvornik (The Universal Deklaratio of Human Rights). Izdvajam kao poseban član 15. ove Deklaracije, koji u engleskom glasi:

(1) Everyone has the right to a nationality.

(2) No one shall be arbitrarily deprived of his nationality nor denied the right to change his nationality.

Od ove Deklaracije i ovoga člana našao sam u nas dva prijevoda:

a) hrvatski: prema izdanju NN Zagreb, 1971. za koji se smatraju odgovornima suradnici Instituta za međunarodno pravo i međunarodne odnose u Zagrebu, J. Andrassy, Bakotić i Vukas i koji glasi:

(1) Svatko ima pravo na državljanstvo.

(2) Nitko ne smije samovoljno biti lišen svojeg državljanstva niti mu se smije odreći pravo da promijeni svoje državljanstvo.

b) i drugi prijevod, srpski: u izdanju Informacijskog centra Ujedinjenih nacija, Beograd, Svetozara Markovića 58, s oznakom DPI/15-Serbo-Croatian-15 M 1988 (ovo 15 se odnosi na registraciju prijevoda cijele Deklaracije, a ne na 15. član!). Ovaj glasi:

(1) Svako ima pravo na jedno državljanstvo.

(2) Niko ne sme samovoljno biti lišen svog državljanstva niti prava da promeni državljanstvo.

Dakle, mada naoko približno isti smisao, razlike u prijevodima (u odnosu na izvornik, i između sebe) ne samo da su velike, već i značajne po prosudbi o biti pojmova koje ovi izrazi moraju pokrivati.

A) Smatram da je prijevod engleske riječi »nationality« sa »državljanstvo« u našim jezicima i po izvornom smislu, krajnje prijeporan. Jer, ako se prevede sa »narodnost«, što je jezikoslovno mnogo bliže, tada čitav ovaj član, kao i u kontekstu sa mnogim drugima **bitno mijenja smisao čitave opće Deklaracije o ljudskim pravima!** Narod i država opstoje u sprezi međusobnih suprotnosti, budući da država nastoji ovladati narodom, a narod ovladati državom. Ovakovim prijevodom se država nazrijeva važnijom od naroda (narodnosti), poradi upravo kojeg jedino i postoji! Dok narod bez države biva, makar i vrlo teško, to država bez naroda ne biva nikako!

B) Ako se htjelo u izvorniku izbjeći smisao izraza »narodnost«, tada je mogao biti primijenjen izraz »citizenship« ili »civic« ili state(s)manship«, mada se prva dva mogu prevoditi i kao »građanstvo«, a drugi uvjetno i »državljanstvo« i »državništvo«. (Naime, u početku stvaranja državnosti u SAD, država se formirala odozgor tako da su određeni slojevi imali gotovo sva prava, a drugi opet gotovo nikakva (robovi i uopće »obojeni«); tako su prvi državljanji taj naslov primijenjivali samo na sebe, dok su robovi kako bez prava, tako i bez državljanstva bili. Rob je bio izjednačen sa »namještajem koji jede, kreće se i može misliti, a obavlja poslove za ispomoć domaćim životinjama«. Kasnije, nakon ukinuća ropstva izraz statemanship kao zaštitni znak bivših privilegiranih, zadržava se samo za najviše državne činovnike, tj. državnike odnosno državništvo). Ipak je za osobe bez državljanstva usvojen engleski izraz »stateless persons«, a za »bezdržavljanstvo« izraz »statelessness«, dakle u korijenu je riječ »state«, a ne »nation« koja tako ostaje rezervirana za »narod«!

C) Zanimljivo je da hrvatski prijevod ispravno tretira član »a« ispred »nationality«, pa ovo (ne) prevodi samo sa »državljanstvo«, dok srpski pogre-

šno naglašava »jedno državljanstvo« (makar u engleskom ne stoji »one nationality«!).

D) Ni riječ »arbitrarily« se ne mora shvatiti kao jedino ispravno prevedeno »samovoljno«. Naime ova riječ (arbitrarily) pokriva također više različitih i čak suprotnih pojmova:

- 1) meritorno, sudsko provođenje volje (odlučivanje),
- 2) proizvoljno, samovoljno presuđivanje i
- 3) (spoj prethodna dva protupojma) postupanje po nezavisnom, slobodnom sudištu;

Ovaj sam primjer naveo jer ga smatram vrlo korisnim prilogom obrazloženjima za nazorišta s kojih sam pristupio kritici Prijedloga amandmana na Ustav SR Hrvatske, a jer se radi o istom sadržaju, pitanju prava na narodnost ili državljanstvo, zatim o dva različita prijevoda (u hrvatskom književnom i srpskom književnom jeziku), te o problemu uopće ispravnog prenošenja smisla ovog kolektivnog ustava svijeta iz jednog stranog jezika u jezike naroda (i narodnosti) Jugoslavije!

Namjesto zaključka završavam članom 28., Ustava Narodne skupštine Francuske iz 1793.:

»Narod uvijek ima pravo popraviti, preinačiti, promijeniti svoj ustav; jedno pokoljenje ne može podvrći svojim zakonima buduća pokoljenja.«

HUMAN RIGHTS — CLOSE REALITY OR CLOSE UNATTAINABILITY

RENÉ HOLLÓS

Zagreb

The issue of **right** as **legal right** (which masks the interests of the legal system's creators) and as the **right of justice** (a **just right** which guarantees legal protection equally for all). **A right from whom, for whom and against whom?** The French revolution represents the **first collective blow against the tyranny of powerbearers followed by the notion of the first Declaration of Human Rights** as concerning the rights of the community and the rights of individuals — citizens. Dignity — an array of moral value-judgements of hope and internal order. The usurpation of dignity is performed by tyrants **by means of an undignified and degrading elimination of the dignitary. Human rights are the ultimate heritage of the system of the right of justice or of the just right perfected and raised to the level of the dignified right as the acquirement of the universal collective mind of Hu-**

manity. A politically and materially independent civil institution is the only possible effective force for the protection of human rights and the human environment. Thus, an independent non-party civil committee for the protection of human rights and the human environment should be established, consisting of members with autonomous professions and diplomatic immunity status. The natural right of man is also the formation of the right of the yet unborn people to be born, to grow undisturbedly and in health and to ensure the protection of the genetic code of their ancestors. Each person has the right to the protection of his genetic code, and the society must fully provide it, thus enabling him to have healthy offspring. The problem of the legal protection of not yet born future generations from the burdens of economic, political, war-industrial-technological, financial and other contemporary mankind's failures must be solved before their disastrous consequences surpass what had caused them. The neocollonialistic spirit in the XXVIIth amendment to the Constitution of the SR of Croatia. The right of a people to self-determination is permanent a historical right, a fundamental demonstration of its sovereignty, and it can by no political act or decision be consumed! Sovereignty obtains in a people and with the people; it cannot expire and it cannot be alienated. The polysemy of certain terms in international documents allows for different interpretations and translations, which means the violation of the unambiguous meaning of the fundamental notions these documents represent. The purpose of the conception of human rights and freedoms is built into the implementation and preservation of the equality of all human beings and communities. Each generation must entertain the right and freedom to decide its future bound to the period it lives in, and it must guarantee the same right and freedom to its offspring, not limiting it with any of its convictions.